

ARAŞTIRMA

GEMLİK İLÇE MERKEZİNDE KİŞİLERİN İLAÇ ALMA VE KULLANMA DURUMLARI

Kayhan PALA*, Necla TUGAY AYTEKİN**, Hamdi AYTEKİN***

ÖZET

Bu araştırmada Gemlik ilçe merkezinde yaşayan kişilerin hastalanarak hekime başvurduktan sonra, hekimin önerdiği ilaçları alma ve kullanma durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Veriler, Gemlik ilçe merkezinde yaşayan kişilerin hastalanma sıklıklarının ve hastalandıkları zaman takındıkları tutum ile hekime başvuru oranlarının incelenmesi amacıyla yapılan bir çalışmada elde edilmiştir. Hastalanma sıklığı ve hekime başvuruyu inceleyen araştırmada, hastalandığı anda hekime başvuran 1769 kişi bu araştırmanın kapsamına alınmıştır.

Araştırma sonucunda reçete yazılan hastaların % 86.3'ünün ilaçlarının tümünü, % 10.7'sinin ilaçlarının bir bölümünü satın aldığı; % 3.0'ünün ise ilaçlarının hiçbirini almadığı saptanmıştır. İlaçlarının bir bölümünü ya da tümünü almayan hastaların % 94.5'inin ilaç alamama nedeni parasızlık olarak belirlenmiştir. İlaçlarının tümünü ya da bir bölümünü alan hastaların % 68.8'inin ilaçlarını düzenli olarak kullandığı, ilaçların düzenli kullanılması açısından cinsiyet farkı olmadığı, 0-4 yaş grubunda ilaçları düzenli kullanmanın en yüksek, 15-49 yaş grubunda en düşük olduğu, düzenli olarak ilaçlarını kullandığını söyleyenlerin oranının sosyal güvencesi olan hastalarda daha düşük olduğu saptanmıştır.

SUMMARY

This research aims to determine the paying for and taking of medicine of sick people living in the urban part of Gemlik after initial contact with the physician. 1769 patients who contacted with a physician in another research which shows the sickness rates of people living in the urban part of Gemlik and their response during the period of sickness and rate of physician contact forms the data of this research.

* Halk Sağlığı Doktoru, Uludağ Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD

** Doç.Dr., Uludağ Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD, Öğr.Üyesi

*** Prof.Dr., Uludağ Üniv. Tıp Fak. Halk Sağlığı AD, Öğr.Üyesi

The results show that 86.3 % of people who were written prescriptions pay for all the medicine, 10.7 % pay for a portion of medicine, whereas 3.0 % couldn't pay for any medicine. For 94.5 % of patients who couldn't pay for all or a part of medicine the reason was poverty.

It was determined that 68.8 % of patients who paid for all or a part of their medicine took it regularly and correctly. There was no significant difference between males and females in the correct usage of medicine. It was found that the highest rate of correct usage of medicine was in the 0-4 age group and the lowest rate of correct usage of medicine was in the 15-49 age group. Patients covered by the social insurance system were found to have the lowest rate of correct medicine usage of all.

GİRİŞ

Tedavi edici sağlık hizmetleri sırasında karşılaşılan sorunlardan bir tanesi, hekimin önerdiği tedavinin çeşitli nedenlerle uygulanamamasıdır. Hastalanma sırasında hekimin yazdığı reçetede ilaçların alınmamasının ya da alındığı halde, ilaçların önerildiği biçimde (dozda/sürede) kullanılmamasının hastalığın tedavi sürecini olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir. Yoksulluk ilaç alımını, bilinçsizlik ise ilaç kullanımını etkileyen en önemli etmenler olarak karşımıza çıkmaktadır (Demirhindi,H;1994:247-9, Polat, H; 1990, Kiran, B; 1992:101). Ülkemizde uygulanan sosyal politikalar giderek yoksul/zengin ayrımının derinleşmesine yol açmakta, toplumun en varsıl kesimi ile en yoksul kesimi arasındaki gelir farkı büyümektedir (Petrol-İş;1997:41). Gelir dağılımındaki bu dengesizlik bir çok alanda yaşadığımız sorunlar yanında, sağlık hizmetlerinin sunumunu ve tedavi edici hizmetlerin başarısını da olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu araştırmada Gemlik ilçe merkezinde yaşayan kişilerin hastalanarak hekime başvurduktan sonra, hekimin önerdiği ilaçları alma ve kullanma durumlarının incelenmesi ve sağlıkla ilgili bir sosyal güvenceye sahip olmanın,

cinsiyetin ve bulunulan yaş grubunun ilaç alma ve kullanma üzerine her hangi bir etkisinin olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır

GEREÇ VE YÖNTEM

"Gemlik İlçe Merkezinde Kişilerin Hastalanma Sıklıkları ve Hekime Başvuruları" konulu çalışma sırasında hastalandığını ve hastalandığında hekime başvurduğunu söyleyen kişilerin tümü bu araştırmanın kapsamına alınmıştır (Pala, K; 1997:10-25).

Gemlik İlçe Merkezinde Kişilerin Hastalanma Sıklıkları ve Hekime Başvuruları konulu kesitsel çalışmada, araştırma evreni olarak Gemlik ilçe merkezinde 2 992 hanede yaşayan 11 751 kişi, ev halkı tespit fişlerinden sistematik örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Örneklemin büyüklüğü Gemlik ilçe merkezi nüfusunun %19.9'unu oluşturmaktadır. Aynı çalışmada bir yıl boyunca 2496 hanede yaşayan toplam 9908 kişi ile görüşülmüş ve örneklemin %84.3'üne ulaşılmıştır.

Bu çalışmada, yukarıda adı geçen çalışma sırasında son bir ay içinde hastalandığını ve hekime başvurduğunu söyleyen 1769 kişiye, başvurduğu hekimin kendisine reçete yazıp/yazmadığı, yazdıysa, ilaçları alma ve kullanma durumları sorulmuştur. Anket formları çalışmacının kendisi tarafından, öncelikle ev halkı reisi ile, o yoksa eşi ile, o da yoksa evde bulunan ev halkı üyelerinden yaş

12'den fazla olmak üzere en büyüğü ile yüz yüze görüşme yöntemi ile doldurulmuştur. Çalışmada veri toplama aşaması 2 Ocak 1996 günü başlamış ve 26 Aralık 1996 günü sonlandırılmıştır.

Verilerin değerlendirilmesinde Epi Info (Version 6.02) istatistik programı kullanılmıştır. İstatistik analizlerde "Ki-kare önemlilik testi" kullanılmış, Yates Düzeltmesinden ve Fisher kesin Ki-kare testinden yararlanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma sırasında, hastalanıp hekime başvurduğunu söyleyen 1769 kişiye, son başvurdukları hekimin kendilerine reçete yazıp yazmadığı sorulmuştur. Hastalandığında hekime başvuran 1 769 kişiden 1 715'i (% 96.9) en son başvurduğu hekimin kendisine reçete yazdığını, 51'i (% 2.9) reçete yazmadığını ve 3'ü (% 0.2) hekimin kendisine reçete yazıp yazmadığını hatırlamadığını söylemiştir. Hastalandığında hekime başvuranların, hekimin yazdığı reçetede ilaçları alma durumları ve bunun sağlıkla ilgili harcamaların kaynağına göre dağılımı Tablo-1'de sunulmaktadır.

Hastalandığında hekime başvuran ve hekim tarafından kendisine bir reçete verildiği halde, reçetede yazılı olan ilaçların bir bölümünü ya da tümünü almayan kişilere ilaçları almama nedenleri sorulmuştur. Bunların yanıtlarının sağlıkla ilgili harcamaların kaynağına göre dağılımı Tablo-2'de sunulmaktadır.

Tablo-1: Gemlik İlçe Merkezinde Hastalananların Reçetede İlaçları Alma Durumları ve Sağlıkla İlgili Harcamaların Kaynağına Göre Dağılımı

İlaç Alma Durumu	Kendi Olanakları		Sosyal Güvencesi Var		Toplam		X ²	P
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
Tümünü Alan	359	66.0	1 121	95.7	1 480	86.3	275.3	< 0.001
Bir Bölümünü Alan	162	29.7	22	1.9	184	10.7	298.9	< 0.001
Hiçbirini Almayan	23	4.3	28	2.4	51	3.0	3.7**	> 0.05
Toplam	544	31.7*	1 171	68.3*	1 715	100.0		

*Satır yüzdesi

** Yates Düzeltmesi

Tablo 2: Reçetede İlaçların Bir Bölümünü Ya Da Tümünü Almayanların Almama Nedenlerinin Sağlıkla İlgili Harcamaların Kaynağına Göre Dağılımı

İlaç Almama Nedeni	Kendi Olanakları		Sosyal Güvencesi Var		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Parası Yok	179	96.8	43	86.0	222	94.5
Diğer	6	3.2	7	14.0	13	5.5
Toplam	185	78.7*	50	21.3*	235	100.0

*Satır yüzdesi

Fisher Kesin X² = 6.8

P < 0.05

SD = 1

Araştırma sırasında, hastalanarak hekime başvuran ve hekim tarafından yazılan reçetede ilaçların bir bölümünü ya da tümünü alan kişilere, aldığı ilaçları düzenli olarak kullanıp kullanmadıkları sorulmuştur. İlaçların kullanılma durumunun cinsiyete göre dağılımı Tablo-3'de sunulmaktadır.

Yaş gruplarına göre ilaçların kullanılma durumu Tablo-4'de sunulmaktadır.

İlaçların kullanılma durumunun sağlıkla ilgili harcamaların kaynağına göre dağılımı Tablo-5'de sunulmaktadır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma sonucunda, hastalandığında hekime başvuran kişilerin % 96.9'una reçete yazıldığı anlaşılmıştır. Hastalandığında hekime başvuranların, hekimin yazdığı reçetede ilaçları alma durumları ve sağlıkla ilgili harcamaların kaynağına göre dağılımı Tablo-1'de gösterilmiştir. Reçete yazılanların % 86.3'ünün reçetede ilaçların tümünü, % 10.7'sinin ilaçların bir bölümünü aldığı; % 3.0'unun ise ilaçların hiçbirini almadığı saptanmıştır. İlaçların bir bölümünü ya da tümünü almayanların, alma nedenlerinin sağlıkla ilgili harcamalarının kaynağına göre dağılımı Tablo-2'de gösterilmiştir. İlaçların bir bölü-

Tablo3: İlaçların Kullanılma Durumunun Cinsiyete Göre Dağılımı

İlacı Kullanma Durumu	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düzenli Kullanan	465	66.5	680	70.5	1 145	68.8
Düzensiz Kullanan	234	33.5	285	29.5	519	31.2
Toplam	699	42.0*	965	58.0*	1 664	100.0

*Satır yüzdesi $X^2 = 2.76$ $P > 0.05$ $SD = 1$

Tablo 4: Yaş Gruplarına Göre İlaçların Kullanılma Durumu

Yaş Grubu	İlaçlarını Düzenli Kullanan		İlaçlarını Düzensiz Kullanan		Toplam		X ²	P
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%		
0 - 4	235	91.8	21	8.2	256	100.0	73.2*	< 0.001
5 - 9	156	84.8	28	15.2	184	100.0	23.8	< 0.001
10 - 14	113	75.8	36	24.2	149	100.0	3.8	>0.05
15 - 49	432	56.9	327	43.1	759	100.0	91.9	< 0.001
50 - 64	121	65.4	64	34.6	185	100.0	1.0	>0.05
65 +	88	67.2	43	32.8	131	100.0	0.1	>0.05
Toplam	1 145	68.8	519	31.2	1 664	100.0		

* Yates Düzeltmesi

Tablo 5: İlaçların Kullanılma Durumunun Sağlıkla İlgili Harcamaların Kaynağına Göre Dağılımı

İlacı Kullanma Durumu	Kendi Olanakları		Sosyal Güvencesi Var		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Düzenli Kullanan	390	74.9	755	66.1	1 145	68.8
Düzensiz Kullanan	131	25.1	388	33.9	519	31.2
Toplam	521	31.3*	1 143	68.7*	1 664	100.0

*Satır yüzdesi. $X^2 = 12.51$ $P < 0.05$ $SD = 1$

münü ya da tümünü almayanların % 94.5'inin almama nedeni olarak parasızlığı göstermeleri dikkat çekicidir. İlaçların bir bölümünü ya da tümünü almayan 235 kişinin 185'inin (% 78.7) sağlıkla ilgili harcamalarını kendi olanakları ile karşıladığı, geriye kalan 50 kişinin (% 21.3) sosyal güvencesinin olduğu anlaşılmıştır. Sosyal güvencesi olduğu halde parasızlık nedeniyle ilaç alamadığını belirten kişilerin daha kapsamlı araştırmalarla incelenmesi anlamlı olabilir.

Demirhindi, araştırmasında, reçete yazılan hastaların % 91.8'inin ilaçların tamamını, % 4.2'sinin bir kısmını aldığını, % 4.0 'ının ise hiçbirini almadığını; ilaçların alınmamasının en önemli sebebinin parasızlık (% 67.4) olduğunu bulmuştur (Demirhindi, H.; 1994: 247-9). Polat, Ulaş Eğitim Araştırma Bölgesi'nde yaptığı bir araştırmada, hastaların % 85.6'sının ilaçlarını aldığını, ilaç alamama nedeni olarak birinci sırada parasızlığın (% 44.5) geldiğini açıklamaktadır (Polat, H.; 1990). Kayhan, Kocaeli'nde yaptığı araştırmada, eczanelere reçeteli başvurularda % 85.3 oranında ilaçların aynen alındığını saptamıştır (Kayhan, M.; 1992: 98). Aksu Sağlık Ocağı bölgesinde yapılan bir araştırmada, araştırma kapsamındaki kişilerin % 98.0'ının reçetede ilaçların tamamını aldıkları saptanmıştır (Aksu Sağlık Ocağı; 1994). Tüm bu sonuçlar, reçete yazılan hastaların, % 2 ile % 14.7 arasında değişen oranlarda ilaçların bir bölümünü ya da tümünü alamadığını göstermektedir. İlaç alamama nedenleri arasında parasızlık en başta gelmektedir. Bu sonuç, bizim araştırmamızla da uyumludur.

Hastalıkların tedavisi aşamasında, hekimin önerdiği tedaviye hastanın uyum sağlaması ve ilaçlarını düzenli olarak kullanması, tedavide alınacak sonucu etkileyen en önemli etmenlerden biri olarak bilinmektedir. Bu araştırmada ilaçların kullanılma durumunun cinsiyete, yaş gruplarına ve sağlıkla ilgili harcamaların kaynağına göre dağılımı Tablo-3, Tablo-4 ve Tablo-5'te gösterilmiştir. İlaçların düzenli kullanılması açısından cinsiyet farkı olmadığı; 0-4 yaş grubunda ilaçları düzenli kullanmanın en yüksek, 15-49 yaş grubunda en düşük olduğu, 10-14 yaş grubu ile 50-64 yaş grubu ve 65 üzeri yaş grubunda ilaçlarını düzenli kullanma açısından kendi yaş grupları dışında kalanlara göre istatistik olarak anlamlı bir fark bulunmadığı (P>0.05), düzenli olarak ilaçlarını kullandığını söyleyenlerin oranının sosyal güvencesi olan hastalarda daha düşük olduğu saptanmıştır. İlaçlarının bir bölümünü ya da tümünü alan 1 664 kişiden 1 145'inin (% 68.8) ilaçlarını düzenli olarak kullandığı anlaşılmıştır.

Demirhindi, araştırmasında hastaların çoğunluğunun (% 90.0) ilaçları doğru kullandığını; ilaçları doğru kullanma açısından cinsler ve yaş grupları arasında anlamlı bir fark olmadığını açıklamaktadır (Demirhindi, H.; 1994: 247-9). Polat, hastaların % 85.1'inin ilaçlarını düzenli olarak kullandıklarını açıklamaktadır (Polat, H.; 1990). Kiran, araştırmasında, sosyal güvencenin ilaç kullanımıyla

ilgili bilgi düzeyi üzerine etkili olduğunu, sosyal güvencesi olan kadınların hekime danışarak ilaç kullanmayı bıraktıklarını, buna karşın güvencesiz olanların şikayetleri geçince ilaç kullanmayı bıraktıklarını, bu davranışlara ekonomik ve eğitimle ilgili faktörlerin de etkisinin olduğunu açıklamaktadır (Kiran, B.;1992:101). Aksu Sağlık Ocağı bölgesinde yapılan bir araştırmada, verilen reçeteyi tarifine uygun kullanan hastaların oranı % 70.0 olarak bulunmuştur (Aksu Sağlık Ocağı; 1994).

Bizim araştırmamızda bulduğumuz ilaçlarını düzenli olarak kullanma oranı, Aksu Sağlık Ocağı bölgesinde yapılan araştırmayla uyumlu; diğer araştırmalardan ise daha düşük bir orandadır. Bu sonucun değişik nedenleri olabilir. Araştırmamız sırasında ilaçları düzenli olarak kullanmama nedenleri sorgulanmamıştır. İlaç alımı ve kullanımı ile ilgili kapsamlı araştırmaların yapılması, bu konuda daha sağlıklı sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Yoksulluk uzun erimli ve toplumun tümünün çabasıyla aşılabilecek bir toplumsal sorundur. Eğitimsizlik ise sağlık alanına özgü olarak sağlık çalışanlarının tümünün çabalarıyla bir miktar aşılabılır. Bu alanda önemli ölçüde yönetsel ve finansal desteğe gereksinim duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

Aksu Sağlık Ocağı Bölgesinde Reçete Kullanımı (1994), Akdeniz Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı Araştırma Özetleri, Cilt:1, Akdeniz Üniversitesi Yayın No:57, Antalya.

Demirhindi H., Akbaba M., Bahçebaşı T., Bicik Z., Savaşer H., Türkmen O., Pişkin A., (1994), Sağlık Ocaklarına Başvuran Hastaların Reçete Kullanım Durumları ve Etkileyen Faktörler, IV. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Kitabı, Didim, s. 247-249.

Kayhan M., Aksayan S., Hayran O., (1992), Eczanelerin Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerindeki Yeri, III. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Özet Kitabı, Ankara, s. 98.

Kiran B., Amato Z., (1992), İzmir Narlıdere Sağlık Ocağı Bölgesinde Kadınların İlaç Kullanımıyla İlgili Bilgi, Tutum ve Davranışlarının Araştırılması, III. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Özet Kitabı, Ankara, s. 101.

Pala K., Tugay AYTEKİN N., AYTEKİN H., (1997), Gemlik İlçe Merkezinde Kişilerin Hastalanma Sıklıkları ve Hekime Başvuruları, Toplum ve Hekim, Sayı:81, s.10-25.

Petrol-İş '95-'96 Yıllığı (1997) , Türkiye Petrol, Kimya, Lastik İşçileri Sendikası, Yayın-44, s.41.

Polat H.H., (1990), Ulaş Eğitim Araştırma Bölgesinde Üç Sağlık Ocağında Yazılan Reçetelerin Hastalarca Uygulanıp Uygulanmaması Üzerine Bir Çalışma, II. Ulusal Halk Sağlığı Kongre Özet Kitabı, İstanbul.